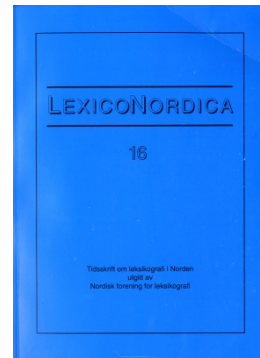

LexicoNordica

Titel: Ordförbindelser i nordiska ordböcker
Forfatter: Henning Bergenholtz & Sven-Göran Malmgren
Kilde: LexicoNordica 16, 2009, s. 1-4
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Henning Bergenholtz & Sven-Göran Malmgren

Ordförbindelser i nordiska ordböcker

Årets tema i LexicoNordica är ”Ordförbindelser i nordiska ordböcker”. Det förberedande symposiet på Schæffergården fick mycket god uppslutning, med alla de nordiska länderna representerade. Temadelen i årets nummer är därför mycket omfattande, liksom tidskriften i sin helhet (sidantalet 407 utgör faktiskt nytt rekord).

Kanske återspeglar temadelens omfång ämnets bredd. I inbjudan till symposiet förstods termen ordförbindelse i vidaste mening; en ordförbindelse är vilken som helst kombination av två eller flera ord som är i någon mening lexikaliskt intressant – på något sätt bildar en lexikalisk enhet – och därför kan bli föremål för beskrivning i ordböcker.

Beskrivning av ordförbindelser i ordböcker är en företeelse som är lika gammal som lexikografin själv. Ett tidigt nordiskt exempel är en ordbok utarbetad av den danske prästen Jens Leth (1800). Han vill i ordboken förklara de ”Ord og Talemaader, som de [hans konfirmander] ej forstaae – derfor er denne Skrivt blevet til.” (Leth 1800:V.) Någon egentlig definition av ”talemåde” ger Leth inte, men man kan se att det i praktiken är fråga om en lång rad ord och ordförbindelser, t.ex. *Besvaerhe Aander, Bide om sig, Braende lös*. Argumentet för tillordning av ett uttryck till kategorin ”ord og talemåde” är mycket enkelt, om lexikografen menade att uttrycket kunde orsaka besvär vid läsning av en text.

I moderna nordiska ordböcker, både konstruktionsordböcker och allmänna ordböcker, skiljer man däremot ofta mellan fyra typer av ordförbindelser: idiom (inklusive ordspråk) eller ”ogenomskinliga” uttryck (*kasta yxan i sjön* = ge upp), kollokationer eller fasta ”genomskinliga” uttryck (*fatta beslut*), rutinformler eller ”pragmatiska” uttryck (*ha det bra!*) och valensförbindelser (*ge någon något*). Att dessa etiketter inte täcker samtliga ordförbindelser framgår med all önskvärd tydlighet av Farø/Lorentzens artikel i temadelen. Men det var ändå (någon av) dessa kategorier som behandlades i nästan alla temabidragen, och i fortsättningen kommer vi att begränsa diskussionen till dem.

I de flesta av bidragen undersöks hur dessa fyra typer av ordförbindelser, eller någon av dem, behandlas i ett urval nordiska ordböcker. I ett par bidrag beskrivs idéerna bakom elektroniska ordböcker

(i vid mening) under uppbyggnad, och i ett bidrag visas hur en stor ny korpus med tillhörande sökverktyg kan förbättra täckningen av ordförbindelser i existerande ordböcker. Slutligen redogörs i ett bidrag för ett experiment som undersöker åtkomsttiden till relevanta data i ett antal ordböcker.

Till den dominerande typen av bidrag hör artiklarna av Malmgren & Toporowska Gronostaj (valensinformation i huvudsakligen svenska ordböcker), Sköldberg (huvudsakligen idiominformation i Molbechs och Dalins 1800-talsordböcker – det enda lexikografihistoriska bidraget), Vikør (kollokationer i norska allmänordböcker), Becker och Farø & Lorentzen (olika typer av ordförbindelser i huvudsakligen danska ordböcker), Martola (valens och kollokationer i svenska ordböcker) och Heinonen (idiom i finska ordböcker).

Bidraget av Bergenholtz & Bjærge är av delvis annat slag, även om det ger en beskrivning av en elektronisk ordbok över idiom, ordspråk och vissa kollokationer. Det innovativa i detta ordbokskoncept består dels i att alla ordförbindelser ses som en enda kategori med hänvisning till att användarna ändå inte känner till de olika lingvistiska klassifikationerna (alla dessa ordförbindelser samlas i en databas), dels i att varje ordbok, som är ett utdrag från databasen, ger ett dataurval som svarar mot ett speciellt användarbehov (t.ex. reception, produktion eller kunskaper om ordförbindelser). Också bidraget av Jón Hilmar Jónsson beskriver ett lexikografiskt hjälpmedel av innovativ natur: det s.k. Isländskt ordnät, utvecklat ur Jónssons stora ordböcker över isländsk fraseologi.

Ett av de båda återstående bidragen, av Ruth Vatvedt Fjeld, fokuserar på ordbokskorpusar och automatisk utvinning av information om ordförbindelser ur dem. I det sista bidraget, av Henning Bergenholtz, redogörs för en ny typ av användarundersökning, där huvudfrågan inte är *om*, utan *hur snabbt* användaren når fram till den efterfrågade informationen (som huvudsakligen gäller idiom).

Sammantaget kan det konstateras att spännvidden i årets temadel är mycket stor. Ett betydande antal nordiska ordböcker blir genomlysta med hänsyn till deras beskrivning av ordförbindelser. Temadelen innehåller också en hel del teoretisk och terminologisk diskussion. Vad det senare beträffar, måste det dock konstateras, att åtskilligt arbete återstår innan man kan hoppas på att ens nå nordisk konsensus om innebörden av flera viktiga termer, exempelvis termen *kollokation* (som likväl har använts i den här översikten, men förhoppningsvis på ett okontroversiellt sätt).

*

Som framgår av förordet till LexicoNordica 15 är detta vårt sista nummer som huvudredaktörer. Från och med nummer 17 kommer Ruth Vatvedt Fjeld och Henrik Lorentzen att fylla denna funktion. Luckan som norsk och dansk redaktör efter de nya huvudredaktörerna kommer att fyllas av Sturla Berg-Olsen resp. Ken Farø. Dessutom träder Martin Gellerstam tillbaka som svensk redaktör och ersätts av Emma Sköldberg (som vi samtidigt tackar för hjälp i samband med slutredigeringen av LexicoNordica 16) – allt enligt beslut på generalförsamlingen vid konferensen i Tammerfors. Vi tackar de nya huvudredaktörerna och den övriga ”gamla” redaktionskommittén för mångårigt gott samarbete och önskar dem och de nya medlemmarna av redaktionskommittén lycka till.

Temana för de närmaste två Schæffergårdssymposierna och LexicoNordica-numren har lagts fast av den nya redaktionskommittén. De ser ut på följande sätt:

- 2010 Lexikografi och språkteknologi i Norden
- 2011 Onomasiologiska ordböcker i Norden

Slutligen vill vi en sista gång rikta ett hjärtligt tack till Rikke Hauge för ovärderlig hjälp i samband med Schæffergårdssymposiet och med tryckningen och distributionen av LexicoNordica 16. Vårt tack går också till Fonden för dansk-norskt samarbete, som än en gång gjorde det möjligt att genomföra symposiet till ett förmånligt pris. I själva verket gäller denna erkänsla alla de 16 symposierna och LexicoNordica-numren, liksom vår erkänsla till Kristinn Jóhannesson för hans ständigt lika noggranna layoutarbete.

Litteratur

Leth, Jens 1800: *Dansk Glossarium. En Ordbog til Forklaring over det danske Sprogs gamle, nye og fremme Ord og Talemaader for unge Mennesker og for Ustuderede. Et Forsøg. Med en Fortale af Professor Rasmus Nyerup*. København: Trykt paa Hofboghandler Simon Poulsens Forlag hos Bogtrykker Morthorst's Enke & Comp.

Henning Bergenholtz
Professor
Center for Leksikografi /
Department of Afrikaans and Dutch
Handelshøjskolen i Århus
Århus Universitet /
University of Stellenbosch
DK-8210 Århus / SA-7602 Stellenbosch
hb@asb.dk

Sven-Göran Malmgren
Professor
Lexikaliska institutet
Institutionen för svenska språket
Göteborgs Universitet
Box 200
SE-405 30 Göteborg
malmgren@svenska.gu.se